

MAREK ŻYROMSKI

ELITA A ZAGADNIENIE WŁADZY POLITYCZNEJ

Socjologiczna teoria elity stanowi, od chwili powstania w końcu XIX wieku, istotny nurt w myśli zachodniej¹. Już w ujęciu twórców tej koncepcji, którymi byli Włosi Vilfredo Pareto i Gaetano Mosca, pojęcie elity zostało zdefiniowane poprzez odniesienie do władzy politycznej. Zadaniem obecnego artykułu jest próba rekonstrukcji roli elementu władzy w poglądach najważniejszych zwolenników teorii elity.

V. Pareto wyróżnił w ramach elity „elitę rządzącą, obejmującą ludzi, którzy bezpośrednio lub pośrednio odgrywają znaczną rolę w rządzie”². Władza polityczna została więc przez niego utożsamiona z bezpośrednim udziałem w rządzeniu poprzez instytucje przedstawicielskie państwa demokracji zachodniej. Taka koncepcja odzwierciedla stan występujący w wieku XIX, kiedy jeszcze nie występowały (lub odgrywały bardzo małą rolę) zjawiska działań pozaparlamentarnych, grup nacisku (pressure groups) itp. Już jednak V. Pareto zauważył, iż „klasa rządząca nie jest ciałem jednorodnym. Ona również ma swój rząd — mniejszą wybraną grupę (albo przywódcę czy komitet), który praktycznie sprawuje kontrolę”³. Władza stanowi więc dla niego podstawowe kryterium wyróżnienia elity. V. Pareto wskazał wprawdzie na istnienie tzw. elity nierządzącej, obejmującej najbardziej wybitnych przedstawicieli społeczeństwa, to jednak miała ona zdecydowanie mniejsze znaczenie niż elita rządząca. Charakterystyczne jest również samo określenie, wskazujące na wyraźną opozycję między rządem a innymi dziedzinami działalności. Analizując dalej funkcjonowanie elity rządzącej utożsamiał on udział we władzy z zajmowaniem określonego miejsca w strukturze społecznej i politycznej danego społeczeństwa. „Elita rządząca obejmuje jednostki, które noszą etykiety odpowiadające politycznym urządzeniom o określonej wysokości — ministrowie, senatorowie, naczelni sędziowie, pułkownicy i tak dalej”⁴. Oprócz władzy Pareto uwzględnił również inne czynniki, ma-

¹ M. Żyromski, *Socjologiczna teoria elity*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1984, z. 2, s. 267-278.

² V. Pareto, *The Mind and Society*, New York 1935, vol. III, s. 1423.

³ Ibidem, vol. IV, s. 1575.

⁴ Ibidem, vol. III, s. 1424.

jące jednak tylko znaczenie uzupełniające dla kształtowania się elity. "Bogactwo, rodzina czy koneksje także pomagają w wielu wypadkach dostać się do elity"⁵.

Zdaniem autora *The Mind and Society* jedynie elita stanowi element aktywny w społeczeństwie — cała reszta to bierna masa. W związku z tym w jego koncepcji występuje *implicite* rozumienie władzy jako wyłącznie jednokierunkowego wpływu rządzących na rządzonych. Ujęcie takie, charakterystyczne dla systemów autorytarnych, spowodowało, iż chętnie powoływali się na niego włoscy faszyci. Masy były, w ujęciu V. Pareto, do tego stopnia bierne, że nawet rewolucje (będące szczytowym etapem transformacji elity) są zawsze kierowane przez przedstawicieli elity. „W rewolucjach, członkowie warstw niższych są kierowani przez przywódców z warstw wyższych, ponieważ ci ostatni posiadają zdolności intelektualne przydatne dla określenia taktyki, podczas gdy brak im resztek walki, dostarczanych przez jednostki z warstw niższych”⁶. V. Pareto wskazywał na dwa podstawowe instrumenty sprawowania władzy przez elitę, „którymi są zgoda i siła”⁷. Odpowiednio do tych metod wyróżnił on dwie grupy współpracowników elity: politycy i klienci oraz wojsko i policja. Oceniając omawianą koncepcję Carl Friedrich podkreśla, iż rozróżnienie elity rządzącej i nie-rządzącej jest niewystarczające. „Należałoby rozróżnić polityczną od nie-politycznej elity”⁸. Jednak, jak już wskazano, ograniczenie pojęcia władzy do sfery rządzenia jest zgodne ze stanem społeczeństwa w czasach V. Pareta. Czynienie z tego zarzutu wynika, jak można sądzić, z modernizacji założeń włoskiego badacza. Niesłuszne jest natomiast niewątpliwie pominięcie pozapolitycznych źródeł panowania elity — uwarunkowania ekonomiczne i kulturalne prestiżu społecznego występowały już w XIX wieku! V. Pareto pominął też szereg warstw pośrednich pomiędzy elitą a masą, obie grupy społeczne były i są przecież o wiele bardziej heterogeniczne niż przedstawiał to autor *The Mind and Society*.

Badaczem, który podobnie jak V. Pareto zajmował się zagadnieniem rządzącej mniejszości, był G. Mosca. Również on był zwolennikiem dychotomicznego podziału społeczeństwa na klasę rządzących i rządzonych. „Pierwsza klasa jest zawsze mniej liczna i sprawuje wszystkie funkcje polityczne, monopolizuje władzę i zbiera korzyści, które niesie ze sobą władza”⁹. G. Mosca wyraźnie utożsamiał elitę z grupą sprawującą władzę polityczną, podkreślając jej charakter mniejszości. Zgodnie z mechanizmami sprawowania władzy wyższa klasa społeczna została podzielona na

⁵ Ibidem, vol. III, s. 1425.

⁶ Ibidem, vol. III, s. 1431.

⁷ Ibidem, vol. IV, s. 1535.

⁸ Carl J. Friedrich, *The Political Elite and Bureaucracy*, w: *Pareto and Mosca*, ed. J. H. Meisel, New Jersey 1965, s. 173.

⁹ G. Mosca, *The Ruling Class*, New York 1939, s. 50.

dwie części: decydentów i wykonawców. Wprawdzie grupa zajmująca się podejmowaniem decyzji politycznych w schemacie Mosci została ustawiona Wyżej, to warstwa wykonawcza posiada duże znaczenie, przekazując rozporządzenia, a często i pertraktując z rządzonymi masami. „Wyższa warstwa może być porównana do generałów i sztabu w armii, a warstwa niższa do oficerów utrzymujących porządek i prowadzących żołnierzy pod ogień”¹⁰. Ch. Wright Mills podkreślał, iż podział klasy panującej na „top clique” i drugą, szerszą warstwę „jest wspaniałym i godnym dalszego opracowania pomysłem”¹¹. Z czasem, na dalszym etapie rozwoju teorii, G. Mosca’ stwierdził istnienie klasy panującej nie tylko w rządzie, ale i poza nim. Jego teoria niewątpliwie lepiej odzwierciedla więc strukturę nowoczesnego społeczeństwa niż ujęcie V, Pareta.

Novum opisywanej koncepcji stanowi też poruszenie zagadnienia władzy mniejszości. Ma to szczególnie duże znaczenie, dlatego że przeciw system demokracji parlamentarnej opiera się — przynajmniej w teorii — na władzy większości społeczeństwa. G. Mosca, jako przedstawiciel teorii elity, musiał uzasadnić panowanie mniejszości. „Władza mniejszości jest nieodparta, ponieważ każda pojedyncza jednostka z grona większości staje samotna przed totalną zorganizowaną mniejszością. Równocześnie mniejszość jest zorganizowana z tego właśnie powodu, że jest mniejszością”¹². Jak słusznie wskazuje James Meisel, „Mosca podkreśla, że władza dominującej mniejszości opiera się na organizacji a nie na statusie. Władza jest więc zawsze władzą zorganizowaną”¹³. Elita rządzi więc nie dzięki jakimś specjalnym cechom czy predyspozycjom swoich członków, ale dzięki zdolności zorganizowania się w spójną grupę. G. Mosca nie ujmował zjawiska władzy, tak jak V. Pareto, w postaci jednostronnego wpływu aktywnej elity na bierne masy. Przeciwnie, uważał on, że masy wywierają określony nacisk na elitę, modyfikując jej postępowanie. Klasa rządząca, której władza oparta jest na organizacji, stara się zawsze uzasadnić swoje panowanie. „Łatwiej jest podporządkować się władzy opartej na jakiejś abstrakcyjnej zasadzie niż poddać się drugiemu człowiekowi, który panuje, gdyż wie jak panować”¹⁴.

Obie przedstawione teorie elit, powstałe zresztą prawie równocześnie, posiadają wiele cech wspólnych. Jest to związane przede wszystkim z uznaniem władzy jako podstawowego kryterium stratyfikacji. „Zarówno Mosca, jak i Pareto zajmowali się elitami w sensie grup ludzi, którzy albo sprawowali bezpośrednio albo bardzo poważnie wpływali na wy-

¹⁰ J. H. Meisel, *The Myth of the Ruling Class, Gaetano Mosca and the Elite*, Ann Arbor 1958, s. 51.

¹¹ C. W. Mills, *Notes on Mosca*, w: *Pareto and Mosca*, s. 162.

¹² G. Mosca, *The Ruling*, s. 53.

¹³ J. H. Meisel, *The Myth*, s. 37.

¹⁴ *Ibidem*, s. 55.

konywanie władzy politycznej"¹⁵. Podczas gdy V. Pareto podkreślał uniwersalność podziału społeczeństwa na rządzącą elitę i masę, to G. Mosca kładł nacisk na skład elity. „W wizji Pareta, społeczeństwo stanowi system władzy, a praktyką władzy jest manipulacja”¹⁶. Natomiast zdaniem G. Mosci działalność elity odzwierciedla interesy wpływowych grup społeczeństwa. Jednak obaj zgodni byli co do tego, że w każdym społeczeństwie „jest i musi być mniejszość, która panuje nad resztą społeczeństwa”¹⁷. James Burnham określił obu Włochów mianem „New Machiavellians”. „Szkółka ta miała otrzymać od Machiavellego doktrynę klasy rządzącej i przekonanie, iż prawa polityczne i instytucje demokratyczne zależą od brutalnego faktu siły, a nie od prawnych fikcji, w które zostały ubrane”¹⁸. W tym wypadku nastąpiła jednak raczej próba reinterpretacji N. Machiavellego w terminach G. Mosci i V. Pareta. Zasługą obu badaczy było przede wszystkim zwrócenie uwagi na zagadnienie elity oraz wypracowanie podstawowych pojęć i definicji.

W wieku dwudziestym teoria elity znalazła uznanie wielu socjologów amerykańskich. Uznając heterogeniczny charakter współczesnego społeczeństwa wskazali oni przede wszystkim na wzrost liczby elit. Jednak przykładowo K. Mannheim i S. Keller, wyróżniając szereg rodzajów elit, na pierwszym miejscu wymienili — najwyraźniej uważając za najważniejsze — elity polityczne¹⁹. Zresztą wyliczane przez nich elity organizatorskie (Mannheim), czy dyplomatyczne (Keller) są niewątpliwie ściśle powiązane ze sferą polityki. Również Harold Lasswell stopniowo doszedł w rozwoju swojej koncepcji do utożsamienia wysokiej pozycji elity ze sprawowaniem władzy politycznej. Władzę definiował on jako „udział w podejmowaniu decyzji”²⁰. Tak jak G. Mosca podzielił klasę rządzącą na dwie części. Także, podobnie do włoskiego socjologa, H. Lasswell wiązał zagadnienie elity z analizą rządu i polityki. Szczególne znaczenie wśród licznych elit występujących we współczesnym społeczeństwie posiada, jego zdaniem, elita polityczna. „Elita polityczna składa się z posiadaczy władzy w państwie. Posiadacze władzy obejmują przywództwo i formacje polityczne, z których zazwyczaj wywodzą się przywódcy i których pozycja utrzymywana jest w danym okresie czasu, inaczej mówiąc elita polityczna to 'the top power class' ”²¹. Wprawdzie po-

¹⁵ T. B. Bottomore, *Elites and Society*, New York 1964, s. 4.

¹⁶ W. J. Samuels, *Pareto on Policy*, Amsterdam 1974, s. 94.

¹⁷ T. Bottomore, *Elites*, s. 6.

¹⁸ J. H. Meisel, *The Myth*, s. 264.

¹⁹ Mannheim, *Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy*, Warszawa 1974, s. 120 -128; S. Keller, *Elites*, w: *International Encyclopedia of the Social Sciences*, The Free Press 1968, vol. 5, s. 26-29.

²⁰ *The Comparative Study of Elites, An Introduction and Bibliography* by Harold D. Lasswell, Stanford 1952, s. 4.

²¹ *Ibidem*, s. 13.

stulował on badanie elity w możliwie szerokim kontekście, to za najważniejszy czynnik uznał strukturę władzy i organizacji społecznej. Analizując strukturę elity H. Lasswell stwierdził, iż obecnie do największego znaczenia doszli politycy, którzy stopniowo zastępują przemysłowców. Jak podkreśla w ocenie jego teorii Carl Friedrich, jest to „próbą, aby władza zastąpiła inne kryteria w koncepcji elity. Elita jest tu zdefiniowana jako ci, którzy posiadają najwięcej władzy w grupie”²². Zagadnienie władzy zostało tu, niewątpliwie niezbyt fortunnie, powiązane z kwestią posiadania. Trudno sobie jednak wyobrazić posiadanie władzy politycznej.

Chyba jeszcze wyraźniej uwidocznił się związek elity z pojęciem władzy w koncepcji Charlesa Wrighta Millsa. Już sam tytuł jego podstawowej pracy — *Elita władzy* — wskazuje na oś zainteresowań. Wracając do problemu zapoczątkowanego przez G. Mosca, podkreśla on znaczenie organizacji i instytucji dla tworzenia elity. „To władza organizacji zawsze umożliwia panowanie mniejszości”²³ — opinię tę mógłby z powodzeniem wypowiedzieć G. Mosca. Jak zauważył C. W. Mills, pozycja jednostki zależy przede wszystkim od udziału w najważniejszych instytucjach — politycznych, ekonomicznych, militarnych — współczesnego państwa. „Aby być sławnym, bogatym i mieć władzę, trzeba mieć dostęp do głównych instytucji, gdyż od stanowisk, jakie się w nich zajmuje, w znacznej mierze zależą szanse posiadania i utrzymania tych cennych atrybutów”²⁴. C. W. Mills zerwał z, przyjmowanym przez szereg poprzednio omówionych socjologów, utożsamieniem władzy i rządzenia. „Z punktu widzenia władzy łatwiej jest mówić o tych, którzy się liczą, niż o tych, którzy rządzą”²⁵. Poddając szerokiej analizie społeczeństwo amerykańskie musiał bowiem zwrócić uwagę na coraz liczniej występujące we współczesnym życiu politycznym grupy nacisku, kliki itp. „Pod elitą władzy rozumiemy koła polityczne, ekonomiczne i wojskowe, które podejmują wspólnie [...] decyzje pociągające za sobą skutki w skali przynajmniej ogólnokrajowej”²⁶. Równocześnie autor *Elity władzy* rozwiązał więc kwestię gradacji władzy — w zależności od tego, jaką elitę badamy (krajową, stanową, miejską) w takiej skali musi ona sprawować władzę. Dla przykładu „ogólnopaństwowa” elita władzy w Stanach Zjednoczonych obejmuje właścicieli korporacji przemysłowych, polityków zajmujących najwyższe stanowiska w administracji oraz grupę generalicji.

Obszerna polemika Daniela Bella z przedstawionymi powyżej poglądami została ukazana już w poprzednim artykule poświęconym elicie (s. 273). W ocenie koncepcji C. W. Millsa podkreśla się też, iż opowiadał

²² C. J. Friedrich, *The Political Elite*, s. 176.

²³ C. W. Mills, *Notes on Mosca*, s. 161.

²⁴ C. W. Mills, *Elita władzy*, Warszawa 1961, s. 12.

²⁵ C. W. Mills, *Notes on Mosca*, s. 162.

²⁶ C. W. Mills, *Elita władzy*, s. 22.

się on za wielowymiarowym rozumieniem stratyfikacji, której jednym z układów jest władza (pozostałe to zawód, klasa społeczna i prestiż)²⁷. Jak wskazuje Z. Klupś, –w niestety nie opublikowanej pracy doktorskiej, „autor ten zdefiniował władzę jako jednostkową lub grupową zdolność do realizowania swej woli, nawet wbrew oporowi innych ludzi”²⁸. Cytowane określenie władzy prawie dokładnie odpowiada (na co jednak Z. Klupś nie zwrócił uwagi) definicji Maxa Webera²⁹. J. Mucha, w wydanej niedawno obszernej monografii poświęconej omawianemu socjologowi, wylicza trzy rodzaje władzy analizowane przez C. W. Millsa: przymus, władza uprawomocniona, (manipulacja – „rozumiana jako sprawowanie władzy w sposób niewidoczny dla jej podporządkowanych”³⁰).

Daniel Bell, oprócz przeprowadzenia gruntownej krytyki tez C. W. Millsa, wskazuje również na kilka istotnych kwestii dotyczących elity. „Klasa rządząca może zostać zdefiniowana jako grupa posiadająca władzę, która ma zarówno trwałą wspólnotę interesu, jak i ciągłość interesu”³¹. Jego zdaniem kluczowe zagadnienie przy analizowaniu władzy stanowi podejmowanie decyzji politycznych. „Jak długo przyjmuje się, iż każdy zaangażowany w podejmowanie decyzji jest członkiem elity władzy, musimy zlokalizować źródło tych decyzji, gdyż są to centralne zagadnienia socjologii władzy”³². Podobnie Carl Friedrich ściśle wiąże występowanie elity z problemem władzy. W jego ujęciu elita „jest to grupa ludzi, którzy zostali wyróżnieni przez wyjątkowy udział w polityce, którzy efektywnie monopolizują rządy nad daną społecznością w swoich rękach i którzy posiadają poczucie spójności grupowej”³³. C. Friedrich przestrzega przed wyróżnianiem elity politycznej w sensie statystycznym, gdyż trudno jest dokładnie wyznaczyć tych, którzy są „good at politics”³⁴. Współcześnie socjologowie zajmujący się problematyką funkcjonowania elit (H. Dreitzel, S. Keller, D. Boyd, T. Bottomiere) wskazują na różne rodzaje elit i na szeroki zakres ich cech w nowoczesnych społeczeństwach. H. Dreitzel wyróżnia elity związane z produkcją i konsumpcją, S. Keller podkreśla pluralizm elit, a D. Boyd i T. Bottomone zwracają uwagę na

²⁷ Z. Klupś, *C. Wright Mills: Klasy współczesnego kapitalizmu*, w: *Klasy i warstwy społeczne w socjologii niemarksistowskiej*, pod red. St. Kozyra-Kowalskiego, Poznań 1979, s. 114.

²⁸ Z. Klupś, *Socjologia C. Wrighta Millsa a materializm historyczny*, Poznań 1976, maszynopis, s. 303.

²⁹ M. Weber, *Economy and Society*, University of California Press 1978, vol. II, s. 926; por. M. Weber, *Klasy, stany, partie – podział władzy w obrąbie wspólnoty*, w: *Elementy teorii socjologicznej*, Warszawa 1975, s. 415.

³⁰ J. Mucha, *C. W. Mills*, Warszawa 1985, s. 88.

³¹ D. Bell, *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, The Free Press of Glencoe 1960, s. 42.

³² Ibidem, s. 64.

³³ C. J. Friedrich, *The Political Elite*, s. 171.

³⁴ Ibidem, s. 172.

szczególną rolę zawodu jako kryterium stratyfikacji. David Boyd, wymieniając szereg cech i(9) elit we współczesnym społeczeństwie, podaje jednak dopiero na ostatnim miejscu kwestię władzy!³⁵ Również Tom Bottomore traktuje elitę władzy jedynie marginalnie, opisując ją jako mniejszą grupę w obrębie warstwy rządzącej, „obejmującą osoby aktualnie sprawujące władzę polityczną w społeczeństwie w danym okresie czasu”³⁶. Jego zdaniem członkami elity politycznej są przedstawiciele rządu, wyższej administracji, liderzy wojskowi i potężne rodziny. Jednak „koncepcja elity rządzącej opiera się w istocie na błędnym kole w rozumowaniu. Elitę rządzącą definiuje się bowiem jako grupę złożoną z osobników zajmujących pozycje władzy politycznej. Tak więc na pytanie: kto zajmuje te pozycje — jedyna odpowiedź może brzmieć: ci, którzy mają władzę”³⁷.

Zasygnalizowany spadek zainteresowania problematyką władzy nie wydaje się bynajmniej przypadkowy. Nie wiąże się on też wyłącznie z czasami obecnymi — w końcu lat dwudziestych Czesław Znamierowski w swojej niezwykle interesującej analizie zagadnienia elit w ogóle nie uwzględnił kwestii władzy!³⁸ Socjologowie współcześni najczęściej podkreślają heterogeniczny charakter społeczeństwa i podkreślają jego coraz bardziej rosnącą zmienność. W związku z tym prezentują mocno rozbudowane klasyfikacje elit. Przedstawianie szeregu rodzajów elit — tylko pozornie równoważnych — ma w założeniu służyć, jak się wydaje, egzemplifikacji tezy o zwiększającej się demokratyzacji państw zachodnich. Jak bardzo jednak mija się to ze stanem faktycznym pokazują chociażby badania C. W. Millsa³⁹. Obok wyróżnienia elity w każdej dziedzinie działalności społecznej, niewątpliwie należy wskazać na istnienie ogólnej elity społeczeństwa (jak czynił to H. Lasswell). I wtedy taka jedna elita musiałaby opierać się w decydującym stopniu na czynniku władzy. To jednak socjologowie zachodni nie zawsze chcą przyznać.

Badacze o orientacji marksistowskiej, wprawdzie z opóźnieniem, zainteresowali się jednak kwestią elity. Wyraźnie powiązali oni problematykę elity z zagadnieniem władzy, czyniąc to tym łatwiej, iż poddawali krytycznej analizie wyłącznie społeczeństwa zachodnie. „Elita władzy jest produktem struktury politycznej społeczeństwa. Należą do niej ci, którzy biorą udział w procesie kształtowania i podejmowania decyzji państwowych”⁴⁰. Zdaniem W. Wesołowskiego elita władzy stanowi produkt za-

³⁵ D. Boyd, *Elites and their education*, New York 1973, ss. 16 - 17.

³⁶ T. Bottomore, *Elites*, s. 8 - 9.

³⁷ J. Tittenbrun, T. Burton Bottomore: *Marksowska teoria klas a socjologia radykalna*, w: *Klasy i warstwy*, s. 147.

³⁸ Cz. Znamierowski, *Elita i demokracja*, Poznań 1928.

³⁹ C. Wright Mills, *The Structure of Power in American Society*, w: *Political Sociology. Selected Readings*, ed. A. Pizzorno, Penguin, Books 1971, s. 110-125.

⁴⁰ Wł. Wesołowski, *Klasy, warstwy, władza*, Warszawa 1974, s. 83.

równy formalnej, jak i nieformalnej struktury społeczeństwa. Wyróżnia on trzy grupy w ramach elity władzy — „ci, którzy biorą udział w formowaniu programów politycznych [...], ci, którzy uczestniczą w podejmowaniu decyzji lub bezpośrednio wpływają na decision-makers”⁴¹. Obok znanych już z podziału Mosci decydentów i wykonawców pojawiają się więc jeszcze ludzie wpływowi.

Analizując teorie elit, starano się wykazać w niniejszym artykule znaczenie uwzględniania czynnika władzy w powstawaniu tych koncepcji. Okazało się, iż w wielu ujęciach elita została zdefiniowana wyłącznie lub przede wszystkim w kategoriach władzy politycznej (Pareto, Mosca, Lasswell, Mills). Podejście takie wynikało zarówno z przyjęcia apriorycznych założeń o uniwersalności podziału społeczeństw na rządzących i rządzonych (badacze włoscy), jak i z konkretnych studiów empirycznych (szczególnie Mills). Również jednak niektórzy socjologowie, podkreślający zróżnicowany charakter współczesnych społeczeństw, wskazują na dużą rolę czynników natury politycznej (Mannheim, Keller). Władza polityczna stanowi bowiem nie tylko bardzo ważne kryterium stratyfikacyjne, ale również podstawę wyróżnienia elity. Dużo kłopotów sprawia natomiast kwestia zdefiniowania władzy. Jest ona najczęściej rozumiana jako przeważający udział w podejmowaniu decyzji. Jak jednak pisał już D. Bell, ujęcie takie stwarza szereg trudności z określeniem rodzaju i sposobu podejmowania decyzji. Wypowiadał się on też przeciwko utożsamianiu władzy z panowaniem różnych instytucji społecznych, co występowało nie tylko w koncepcji C. W. Millsa. Zdaniem D. Bella „rozpatrywać historię polityczną jako zmianę w pozycjach władzy »instytucji« raczej niż konkretnych grup interesu, czy klas społecznych, to brać politykę w nadzwyczajnie abstrakcyjny sposób”⁴². D. Bell zauważa słusznie, iż badanie pozycji instytucjonalnych jest o wiele łatwiejsze niż analizowanie, nierzadko dobrze ukrytych, grup interesu, nacisku, klik itp. Bez tego jednak niewątpliwie trudno mówić o rzetelnym prześledzeniu zjawiska władzy politycznej. Niemniej należy zwrócić uwagę i na inne czynniki, jak zwłaszcza powiązanie władzy politycznej z ekonomiczną i prestiżem społecznym. Współcześnie, w ramach coraz bardziej zróżnicowanych struktur społecznych, o wiele trudniej niż kilkadziesiąt lat temu wskazać na osoby czy grupy faktycznie (a nie jedynie nominalnie) sprawujące władzę. Jednak z uwagi na fakt, iż działalność elity ma — z natury rzeczy — dominujący wpływ na funkcjonowanie całego społeczeństwa, badania nad nią są zawsze aktualne i konieczne jest w nich niewątpliwie uwzględnianie, jako jednego z najważniejszych czynników, zagadnienia władzy politycznej.

⁴¹ Ibidem, s. 85.

⁴² D. Bell, *The End of Ideology*, s. 56,

THE ELITE AND THE QUESTION OF POLITICAL POWER

S u m m a r y

The author tries to prove the significance of including the factor of power in building theories of elites. It turns out that in many approaches the elite has been defined mostly and exclusively in terms of political power (Pareto, Mosca, Lasswell, Mills). Such an attitude followed from the adoption of „a priori” assumptions about the universality of dividing societies into those who govern and those governed (Italian scholars) and from empirical studies (especially Mills). Also the sociologists who stressed a highly diversified character of contemporary societies point to a great role of factors of a political character (Mannheim, Keller). Political power is not only an important criterion of stratifying the society but also of distinguishing the elite.

Defining power appears to be very difficult. At present, with more and more diversified social structures, it is more difficult than several decades ago to indicate persons or groups who really (not nominally) are in authority.